Almgrens Sidenväveri på Södermalm i Stockholm är helt unikt i sitt slag. Det är det enda sidenväveri som finns kvar i norra Europa och när man kliver in i fabriken har tiden bokstavligen stått stilla. Här står vävstolar och övriga maskiner för sidenproduktionen kvar fullt fungerande på exakt samma ställe som på 1800-talet. Maskinparken används fortfarande om än i begränsad skala.

Unik fabrik väver kungligt

På Södermalm i Stockholm finns norra Europas enda sidenväveri

Historien om sidenväveriet K.A. Almgren är ett intressant kapitel i svensk industrihistoria och börjar med att 16-årige Knut Almgren kommer till Stockholm för att söka arbete. Han får arbete hos firman Mazér & kompani som är verksam inom sidenbranschen. Knut sänds efter en tids anställning till Lyon i Frankrike för att återhämta sig efter en tids sjukdom. Men det är bara halva sanningen.

Här i Europas sidencentra ser han till att bli gesäll vid en sidenfabrik och kommer i kontakt med dåtidens mest moderna vävmaskiner – jacquardvävstolen. En uppfinning som i dag betraktas som världens första dator. Vävstolen programmerades nämligen med detaljerade mönster med hjälp av en typ av hålkort. Detta åtskilliga decennier innan IBM grundas och hålkort börjar användas för datalagring i stor skala.

Knut för ytterst noggranna anteckningar i Frankrike och när han två år senare flyttar hem till Sverige lyckas han via en bulvan köpa en jacquardvävstol. Denna smugglar han ut tillsammans med annan utrustning, gömda i tunnor av konserverad frukt och i andra sändningar. Vid den tiden var nämligen denna typ av export från Frankrike strängt förbjuden.

1833, två år efter hemkomsten, ansöker Knut Almgren om privilegium att starta ett sidenväveri och blir den förste i Sverige att använda jacquardvävstol. Verksamheten växer snabbt från ett till som mest fem väverier på Södermalm. Kunder är bland annat ordenssällskap och hovet, men den största produkten är kyrk- och landskapsschalar.

– Vävstolarna är oerhört avancerade, berättar Jan Lindo, direktör för Stiftelsen Almgrens sidenväveri och museum. Det sitter upp till 10 000 silkestrådar i varpen och varje tråd kan styras individuellt. Det ger en enormt hög upplösning på mönstret.

Under en tid på 1800-talet är Almgrens väverier Stockholm största kvinnoarbetsplats med över 200 väverskor. Väverskorna tjänade bäst tack vare ett ackordssystem, även om det inte rörde sig om någon hög inkomst. Ofta erbjöds väverskorna gratis bostad och fri ved. En del jobbade i över 60 år, vilket tyder på att arbetsförhållandena var förhållandevis goda. Företaget höll även med egen läkare och hade sjukkassa. En annan bidragande orsak kan ha varit att råvaran silke – till skillnad från till exempel linne – är näst intill dammfri.

– Jaquardvävstolarna är små ergonomiska underverk, berättar Jan Lindo. Vävstolen använder flygande skyttel, har ledad sittdyna och den som väver får en skjuts upp av pedalen under en vävcykel. Sammantaget ger det en minimal belastning på arbetarens kropp.

Släkten Almgrens blir med tiden mycket förmögna och köper loss ett helt kvarter för fabriksbyggnader. Släkten är inflytelserik och återfinns under 1800-talet i såväl riksdagen, handelskammaren, som ordförande i Kommerskollegiet samt som grundare av Ackordscentralen. Almgrens är starkt kritiska till dåtidens banker som genom avsaknad av amorteringar ofta tvingade till sig ägandet över fabriker. Släkten blir därför drivande bakom startandet av det som skulle bli Handelsbanken.

– Almgrens startade tillsammans med sina anställda en kooperativ butik för baslivsmedel i samma kvarter som det första väveriet, berättar Jan. Varorna odlades gemensamt ute på Almgrens sommarnöje, 1700-talsgården Svindersvik. En gång i månaden fick alla delägare återbäring.

Verksamheten krympte genom gradvisa nedläggningar av de fem väverierna tillbaka till det första väveriet på Repslagargatan 15, där fabriken och museet nu huserar. Det som är mest unikt är att väveriet inte rivits ut ur fastigheten sedan nedläggningen 1974. I dag förvaltas sidenfabriken av en stiftelse där bland annat Stockholms stad, Stockholms landsting och Byggnadsfirma Olov Lindgren är generösa donatorer som bidragit vid renoveringen.

– I dag står verksamheten på tre ben, berättar Jan Lindo. Tvåltillverkning, museet samt tillverkning av ordensband, möbel-, flagg-, och gardintyg.

Det är stiftelsens egen väverska Sonja Enbuske som sköter produktionen, ett synnerligen unikt yrke. Jan berättar att de fått nybeställningar av sidenband som de lyckats återskapa utifrån gamla hålkort över 100 år efter den föregående beställningen. Även Drottningholms slott beställde för en tid sedan över 200 meter sidentyg till möbler med originalmönstren.

– Då är det rätt okej kvalitet, avslutar Jan Lindo.

ANDERS EDSTRÖM FREJMAN
redaktionen@varldenidag.se

För några år sedan beställde Drottningholms slott dryga 200 meter tyg från ett väldigt gammalt originalmönster.

Jan Lindo, direktör för stiftelsen som driver sidenväveriet och museet, visar en över hundra år gammal bok med sidenband.

FOTO: A.C.F – STOCKHOLM

Silkestråden är så tunn att 8–10 sammansatta trådar behövs för att den ska bli synlig för det mänskliga ögat.

Almgrens Sidenväveri är ett intressant kapitel svensk industrihistoria.

Siden är ett av världens mest mångsidiga och vackraste material och återfinns i bland annat klänningar och schalar.

>> FAKTA Siden

Silkestrådarna som används vid sidentillverkning utvinns från den kokong som silkeslarven spinner. Varje kokong innehåller upp till 4 kilometer silkestråd som är så tunn att det behövs 8–10 sammansatta trådar för att den ska vara synlig för det mänskliga ögat. Silkestråden utvinns ur kokongen genom att den först läggs i kokande vatten för att inte larven ska äta sig ut. Sedan löses bindemedlet upp med tvål, därefter kan tråden vindas upp.

Under en period odlades silke från Alnarp i Skåne ända upp till Härnösand. Det silke som köps in till väveriet i dag kommer från Kina, världens största exportör av siden.

Lästips: *Siden* utgiven av Natur och Kultur, 2005.

Sonja Enbuske har ett unikt jobb som väverska i norra Europas enda sidenväveri. FOTO: CALLERT